

Jerzy Snopek

Loci communes w wyobraźni artystycznej czasów Oświecenia

Biuletyn Polonistyczny 20/4 (66), 48-52

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W dyskusji prof. M. Żurowski zwrócił uwagę m.in. na przekłady Flauberta jako świadectwo sposobów odbioru jego twórczości; prof. E. Rządowska mówiła o technice opisu Flauberta i Sienkiewicza; zabierali też głos prof. Mitterand i doc. Suwała.

Referat prof. J. Detki ukazał bogatą galerię powieści przedstawiających – przy wykorzystaniu doświadczeń powieści naturalistycznej – obraz wielkiego miasta – Warszawy.

W dyskusji głos zabierali J. Kulczycka-Saloni, Z. Libera, S. Frybes.

Prof. J. Kulczycka-Saloni w swoim referacie określiła teorię powieści polskich realistów, konfrontując ten program z założeniami i praktyką naturalizmu. Podkreśliła zwłaszcza pojmowanie roli powieściopisarza analogicznie do roli uczonego, kult kompetencji i społecznej przydatności pisarzy.

W dyskusji zabrali głos: Z. Libera, S. Frybes i M. Żurowski, który m.in. mówił o komplikacjach kariery naturalizmu w Polsce.

W zakończeniu seminarium H. Mitterand w dłuższym wystąpieniu poruszył szereg problemów ważnych dla zrozumienia i oceny teorii i praktyki powieści naturalistycznej, m.in. sprawę rozumienia przez naturalistów terminu prawda, sprawę korzeni moralistyki naturalistów, problem naturalizmu w perspektywie potrzeb literackich kolejnych epok.

S.F.

Z ŻYCIA NAUKOWEGO IBL

LOCI COMMUNES WYOBRAŻNI ARTYSTYCZNEJ CZASÓW OŚWIECENIA

W dniach 23-24 maja 1977 r. w sali Galerii Rzeźby w Starej Pomarańczarni w Łazienkach odbyła się konferencja naukowa na temat "Loci communes wyobraźni artystycznej czasów Oświecenia", zorganizowana przez Pracownię Historii Literatury Oświecenia IBL przy współudziale Instytutu Sztuki PAN. Celem tego spotkania naukowego badaczy zajmujących się epoką Oświecenia w obrębie dwu dyscyplin: historii literatury i historii sztuki, była konfrontacja poglądów na temat istnienia w tej

epoce tendencji artystycznych i sposobów kontaktu z odbiorcami, wspólnych dla różnych sztuk: literatury, malarstwa, architektury, ogrodnictwa.

Po otwarciu obrad przez doc. dra hab. Stefana Treugutta (IBL) uczestnicy wysłuchali dwóch referatów, które miały charakter komplementarny i rozpatrywały sposoby ujmowania tych samych problemów artystycznych w sztukach plastycznych i w poezji.

Pierwszy referat, "Artystyczne środki budowania autorytetu władcy w architekturze czasów stanisławowskich", wygłosił doc. dr hab. Marek Kwiatkowski (kurator Muzeum Łazienkowskiego). Przedmiotem analizy były działania, projekty i dokonania architektoniczne inspirowane przez Stanisława Augusta i mające służyć umacnianiu autorytetu władcy. Największe ich zagęszczenie widzi autor referatu w okresie od koronacji do pierwszego rozbioru, który stłumił działania króla na tym polu. Wnikliwa analiza projektów i dokonań architektonicznych wskazała, że środkami budowania autorytetu władcy stawały się m.in. rozwiązania architektury wnętrz, np. elipsoidalny charakter sali – koncentrujący uwagę na tronie, czy umieszczenie tronu na osi drzwi, eksponowanie inicjałów i portretów króla, wykorzystanie form antykizujących.

Drugi referat, zatytułowany "Wizerunki władcy w poezji stanisławowskiej", wygłosił doc. dr hab. Zbigniew Goliński (IBL), który wskazał na wielość możliwych sposobów ujęcia tej problematyki oraz zasygnalizował istniejący w ówczesnym społeczeństwie polskim antagonizm pomiędzy majestatem a wolnością. Obraz władcy w poezji rysował się w mających źródła retoryczne kategoriach pochwały lub nagany. Krytyka realizowana była w takich gatunkach, jak paszkwil, satyra czy karykatura, natomiast ucieleśnieniem laudatio był panegiryk. Autor referatu podkreślił zarówno popularność panegiryku w XVIII w., jak rozwój znaków poetyckich: symboli, metafor, porównań, którymi się panegiryk posługiwał. Zwrócił też uwagę na kontrastowy obraz władcy w bajce oświeceniowej, podkreślił oddziaływanie odznaczającej się bogactwem form literatury antykrólewskiej okresu barskiego. W wyniku tej sytuacji poezja prokrólewska miała najczęściej charakter refutatywny.

Następna para referatów dotyczyła sztuki okolicznościowo-okazjonal-

nej. Dr Juliusz Chrościcki (IHS UW) w referacie "Architektura okazjonalna imprez politycznych w Polsce II połowy XVIII wieku" omówił takie zjawiska, jak bramy triumfalne, iluminacje, wiersze na transparenty, fajerwerki, które powstawały w związku z imprezami politycznymi od czasów koronacji króla aż do Sejmu Czteroletniego. Przedmiotem analizy były stosowane w nich artystyczne środki apologii Stanisława Augusta. Z problematyką środków oddziaływania sztuki na szerokie rzesze odbiorców korespondował referat doc. dra hab. Edmunda Rabowicza (UG) zatytułowany "Kategorie wizualne politycznej literatury okolicznościowej"; autor podkreślił jej synkretyczność i nawiązania do sztuki typu emblematycznego. Wyobrażenia - stwierdził - wykorzystywała tradycyjną plastykę, literaturę popularną i odwoływała się do sytuacji życia potocznego. Referat przywoływał bogaty i przeważnie nie znany dotychczas materiał źródłowy. W dyskusji w związku z tym referatem prof. Andrzej Ryszkiewicz (IS PAN) stwierdził brak w polskim Oświeceniu plastycznej karykatury i satyry oraz idącą w parze z tym zjawiskiem obfitość literackich opisów takich rzekomo istniejących karykatur i satyr.

W drugim dniu obrad ogłoszono przed południem trzy referaty. Autorką pierwszego - na temat "Personifikacji alegorycznej jako stylistycznego środka refleksji o człowieku w poezji stanisławowskiej" - była doc. dr hab. Teresa Kostkiewiczowa (IBL). Referat wykazał emblematyczną tradycję personifikacji i powiązania z systemem ikonograficznym, a następnie przedstawił zróżnicowane sposoby stylistycznego realizowania personifikacji w twórczości przykładowo wybranych poetów: Naruszewicza, Krasickiego i Książna. Wykazana też została ewolucja personifikacji: u Naruszewicza jest ona autonomiczna, naoczna i dynamiczna, u Krasickiego - ustatyczniona, w twórczości Książna wreszcie występuje dążność do uczynienia tradycyjnej personifikacji środkiem tworzenia specyficznego świata petyckiego oraz odejście od wizualnej konkretności pojęć personifikowanych.

Tematem następnego referatu, ogłoszonego przez doc. dra Mariusza Karpowicza (IHS UW), były "Przemiany ideowe sztuki sepulkralnej XVIII w. w Polsce". Sięgając w przeszłość, autor wyróżnił trzy fazy tych przemian: retrospektywny charakter nagrobka w w. XVI, perspektyw-

ny w w. XVII i prezydent w XVIII w., a za istotę przemian sztuki sepulkralnej uznał odchodzenie w niej od elementów eschatologicznych i sakralnych.

Następny referat, "Gotyki i ruiny w wyobraźni Oświecenia (Anglia-Polska)" wygłosiła doc. dr hab. Zofia Sinko (IBL), która wskazała na literacką genezę mody na gotyk. W pierwszej części referatu przedstawiony został gotyk angielski na przykładzie utworów H. Walpole'a i A. Radcliffe. Analiza wyodrębniała elementy gotyckich wizji plastycznych. Z materiałem angielskim skonfrontowana została twórczość autorów polskich. Autorka podkreśliła skromniejsze ilościowo rozmiary polskiego gotyku, zdawkowość i stereotypowość przedstawienia oraz dekoracyjność pejzażu gotyckiego, a po stwierdzeniu powiązań kultu ruin z szacunkiem dla przeszłości narodu w literaturze polskiej dokonała analizy obrazu Wawelu, ruin pałacu Kazimierza Wielkiego w Łobzowie i ruin zamku w Tęczynie - w twórczości naszych pisarzy.

Pierwszy referat obrad popołudniowych, na temat: "Gusty estetyczne społeczności XVIII wieku - na podstawie dzienników podróży", wygłosił doc. dr hab. Jacek Woźniakowski (KUL). Próbkę owej społeczności stanowiło dwudziestu autorów diariuszy. Po ich prezentacji autor referatu przedstawił zawarte w diariuszach opinie na temat oglądanych przez podróżników dzieł, ich stosunek do baroku, gotyku, sentymentalizmu, natury, malowniczości, klasycyzmu. Opinie zawarte w diariuszach wskazywały na barokowe upodobania naszych oświeconych oraz ich predylekcje do gotyku.

Ostatnim wystąpieniem na konferencji był referat dr Agnieszki Morawińskiej "Ogrody jako przejaw korespondencji sztuk w czasach Oświecenia". Opierając się na bogatym materiale, przede wszystkim angielskim, ukazała autorka funkcję ogrodu jako idei literackiej oraz wskazała literackie i filozoficzne zaplecze sztuki ogrodnictwa. Zwróciła też uwagę na zastosowanie w kompozycji ogrodu zasad z teorii i praktyki malarskiej oraz nawiązywanie do konwencji dekoracji teatralnych. Ogrodnictwo określone zostało jako analogiczne do sztuki malarstwa pejzażowego. Wskazano na udział architektury i rzeźby w scenach ogrodowych.

Wyrazem zainteresowania słuchaczy problematyką konferencji była

dyskusja na temat poszczególnych referatów, w której podnoszono zarówno szczegółowe kwestie materiałowe i interpretacyjne, jak zagadnienia ogólne dotyczące wspólnych tendencji rozwojowych i korespondujących ze sobą środków artystycznych w sztuce XVIII wieku. Konferencja, stanowiąca istotny krok na drodze współpracy różnych środowisk badaczy Oświecenia, stała się okazją do konfrontacji poglądów i wymiany doświadczeń w pracach nad zarysowaniem całościowego obrazu kultury epoki.

Mgr Jerzy Snopek

PRZYJAZDY I WYJAZDY ZAGRANICZNE*

W okresie od czerwca 1976 r. do czerwca 1977 r. gościło w IBL 32 badaczy zagranicznych: 10 z ZSRR, po 5 z ČSRS, NRD oraz Włoch, 2 z Węgier i po jednym z Bułgarii, Norwegii, Rumunii, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii. Przebywali oni w Instytucie na różnych zasadach: 12 przybyło na zaproszenie IBL, 17 – w ramach wymiany między uniwersytetami i Akademiami Nauk, pozostali byli stypendystami.

ZSRR

1. J. Apresjan	13 IX - 19 IX 1976
2. T. Nikołajewa	13 IX - 19 IX 1976
3. J. Paduczewa	13 IX - 19 IX 1976
4. W. Diakow	13 XII - 19 XII 1976
5. A. Panczenko	28 IV - 11 V 1977
6. W. Kazberuk	13 IV - 5 X 1977
7. W. Wiedina	13 V - 9 VI 1977
8. W. Choriew	24 V - 7 VI 1977
9. W. Witt	24 V - 7 VI 1977
10. T. Agapkina	14 VII - 10 X 1977

---

* Poprzednie zestawienie zob. BP 1976, z. 4 (62), s. 28-29.